

R.İ.Şirəliyev
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
shiraliyevramin@gmail.com

ŞAĞIRDLƏRİN TƏLİM NƏTİCƏLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ TƏHSİL SİSTEMİNİN ƏSAS AMİLLƏRİNDƏN BİRİDİR

Xülasə

Təhsil sistemində həyata keçirilən islahatlar təhsilin məzmunun dəyişməsi, kurikulumların tətbiqi yeni qiymətləndirmə mexanizminin tətbiqi şagirdlərin təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi təhsildə keyfiyyətə nail olmağın əsas şərtlərindən biridir.

ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ЯВЛЯЕТСЯ ОДНИМ ИЗ ОСНОВНЫХ ФАКТОРОВ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме

Реформы, проводимые в системе образования, изменение содержания образования, введение учебных планов, внедрение нового механизма оценивания, оценки результатов обучения обучающихся являются одними из основных условий достижения качества в образовании.

EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING RESULTS IS ONE OF THE MAIN FACTORS OF THE EDUCATION SYSTEM

Summary

The reforms carried out in the education system, the change of the content of education, the introduction of curricula, the introduction of a new evaluation mechanism, and the evaluation of the learning results of students are one of the main conditions for achieving quality in education.

Açar sözlər: *şagird nailiyyətləri, keyfiyyət, təlim prosesi, monitoring, islahat*

Ключевые слово: *ученическое достижение, процесс обучения, мониторинг, реформа*

Key words: *pupil achievements, curriculum, process of training, monitoring, reform*

Qədim tarixə və zəngin mədəniyyətə malik Azərbaycan xalqının inkişafı onun təhsili ilə bağlıdır. Müstəqillik əldə edildikdən sonra təhsil sistemində aparılan islahatlar ölkəmizdə uğurla davam etdirilir. Ulu öndərimiz

Heydər Əliyevin “Təhsil millətin gələcəyidir” müddəası ilə özülü qoyulmuş milli təhsil siyasəti layiqincə həyata keçirilir.

Azərbaycan təhsilinin inkişaf perspektivləri Heydər Əliyevin üç mühüm müddəasında öz əksini tapmışdır:

1. Təhsil sahəsində qazanılmış təcrübənin öyrənilməsi və mütərəqqi ənənələrin əsas götürülməsi;

2. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin qabaqcıl təcrübələrinin əks olunması və quruculuq illərində onlara istinad edilməsi;

3. Aparılan islahat işlərində tələskənliyə yol verilməməsi, təkamül yolunun seçilməsi.

Təhsilin şəxsiyyətyönümlü olması, şəxsiyyətin formalaşdırılması və hafizə faktoruna deyil, müstəqil yaradıcı təfəkkürə istinad etməsi təlim prosesində şagirdin bir subyekt kimi qəbul olunması təhsil sisteminin əsas amillərindən biridir. Təhsilin əsas məqsədi hərtərəfli şəxsiyyət yetişdirməkdir. 90-cı illərin əvvəllərində cəmiyyətdə yeni ictimai münasibətlərin yaranması, planlı iqtisadiyyatdan bazar iqtisadiyyatına keçid, dünya təhsil sistemində inteqrasiya, informasiya əsrinin tələbləri, təhsilin məqsəd və vəzifələrinə yeni baxış və yanaşmaların formalaşması, mövcud ümumi təhsil proqramlarının müasir tələblərə cavab verməməsi kurikulumu zəruri edən səbəblər müstəqil Azərbaycan Respublikasının təhsil tarixində ilk dəfə 2006-cı ildə “Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin konsepsiyası (Milli Kurikulumu)” adlı sənədin hazırlanmasına təkan verdi. Kurikulum islahatı dövlət səviyyəsində tətbiq olunan milli strategiyadır. Milli strategiya olan Kurikulum islahatı öz əksini sonda sinif səviyyəsində həyata keçirilməsində tapır. Kurikulum islahatının tətbiqi ilə bağlı 2008-ci ildə təlimlərin keçirilməsi zəruri hesab olundu.

2008-ci ildən artıq ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai təhsil pilləsində fənn kurikulumlarının tətbiqinə start verildi. Kurikulum təhsilin məzmunu, təşkili və qiymətləndirilməsi ilə bağlı bütün məsələləri özündə əks etdirən konseptual sənəddir. Bu dövrdə məzmun standartları anlayışı meydana gəldi. Ənənəvi təhsil sistemində hər bir müəllimin dərsi öz subyektiv fəaliyyətinə, fikirlərinə əsaslanırdısa, artıq ümumtəhsil məktəblərində fənn kurikulumların tətbiqi ilə bağlı dərslər dövlətin qoyduğu əsas tələb olan məzmun standartlarının reallaşması ilə keçirilməyə başladı.

Məzmun standartları şagirdlərin idraki, emosional və psixomotor bacarıqlarının inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur. Bütün standartlar fəaliyyətlərə aid bacarıqlar şəklində ifadə olunmuş, şagirdlərin bilik və bacarıqları ilə bağlı nailiyyətləri müəyyənləşdirmək diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Məzmun standartlarının məntiqi əsaslandırılmasını ABŞ-da standart hərəkətinin memarı hesab edilən Dayane Raviç bu cür təqdim edir: “Biz binaların, körpülərin, yolların, tunellərin tikintisini idarə etmək üçün mükəmməl standartlara ehtiyac duyuruq. Ucuz iş insan həyatı üçün təhlükə

mənbəyidir. Biz içdiyimiz su, aldığımız hava, qəbul etdiyimiz qidana da qorumaq üçün standartlara riayət edirik. Standartlar ona görə yaradılır ki, onlar həyat fəaliyyətini yüksəldir. Standartlar gündəlik həyatımızda dəyişikliklər etdiyi kimi, təhsilin də keyfiyyətinin yüksəldilməsinin təminatçısı olacaq.” (3)

Fənn kurikulumlarında fənnin məzmunu standartlar şəklində ifadə olunur. Məzmun standartları şagirdlərdən gözlənilən ümumi təlim nəticələrini fənnin imkanları baxımından xüsusiləşdirir. Məzmun standartlarını bütöv bir almaya bənzətsək, alt standartlar onun dilimləridir. Hər bir standart iki mühüm komponentdən ibarətdir: məzmun (bilik) və fəaliyyət (bacarıq). Standartlar təlim ediləcək məzmundan xəbər verir və bacarığın xüsusiyyətini göstərir. Yəni nəyin öyrədiləcəyi və öyrədilənlərin necə nümayiş etdiriləcəyi aydın təsvir edilir. Hər bir standart alt standartlarla müşayiət edilir. Tədqiqatçılar alt standartları aşağıdakı kimi səciyyələndirirlər:

1. Alt standartlarda mürəkkəb fikirlər daha sadə fikirlərə bölünür;
2. Alt standartlar təlim məqsədlərinin müəyyən olunması üçün zəmin olan komponentləri əks etdirir;
3. Sınıf-dən-sınıf keçdikcə alt standartlar dəyişir;
4. Bir dərisdə bir və ya iki alt standart reallaşa bilər.

Çoxillik standart yaratmaq təcrübəsi olan ölkələrdə artıq standartların tətbiqi ilə bağlı böyük təcrübə məktəbi formalaşmışdır. Bu ölkələrdə pedaqoqlar sadəcə standartlardan yox, güclü standartlardan danışır və aşağıdakı məsələləri ön plana çəkirlər:

- Bütün standartlar eyni dərəcədə əhəmiyyətli deyil;
- Standart hazırlayarkən “bilmək yaxşı olardı” yox, “bunu bilmək vacibdir” prinsipi ilə hərəkət etmək lazımdır;
- Şagirdə gələcək həyatında lazım olan, tədrisi nəzərdə tutulan və qiymətləndirilməsi planlaşdırılan bilik və bacarıqlar standartlarda integrativ şəkildə əks olunmalıdır.

Amerikalı alim H.Yakobs göstərir ki, öyrənilməsi arzu edilən şeylərin arasından öyrədilmə imkanı olanların seçilməsi kurikulum yaradanların əsas vəzifəsidir. Vaxt məhdudluğu olduğu üçün hər şeyi öyrətmək mümkün deyil. Kurikulumu yaradanlar məzmunu müəyyən edərkən ən vacib olanları seçməlidirlər. (3)

Ənənəvi fənyönümlü təhsil sistemindən fərqli olaraq, müasir Kurikulumun əsas məqsədi bilik, bacarıq və vərdislərə malik şəxsiyyət yetişdirməkdir. Həm də kurikulumda şagirdlərin sonda əldə edəcəyi strategiya həmin təlim nəticələrinə çatmaq üçün qurulur.

Nazirlər Kabinetinin 13 yanvar 2009-cu il tarixli qərarı ilə “Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası” təsdiq olunmuşdur. Sənəddə müasir dövrdə şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi sisteminin vəzifələri, əsas xüsusiyyətləri, bu sahədə

mövcud olan problemlər Konsepsiyanın yaradılması üçün zəruri səbəblər, əsas qiymətləndirmə növləri, standart və vasitələrinin hazırlanması və s. məsələlər əks olunmuşdur. Konsepsiyada təlim-tərbiyə işlərini müasir dövrün tələblərinə müvafiq qurmaq məqsədilə qiymətləndirmə fəaliyyətinin aşağıda sadalanan tələbləri təmin etməsi qeyd edilir:

- təhsildə müsbət dəyişikliklərin aparılması üçün mühüm vasitə rolunun yerinə yetirilməsi;
- təhsilin keyfiyyəti üçün əsas göstərici olan şagirdin təlim nəticələri haqqında etibarlı məlumatın verilməsi;
- qiymətləndirmə vasitəsilə şagirdin bilik və bacarıqları haqqında kifayət qədər məlumat əldə edildikdən sonra fənn kurikulumlarında və dərsliklərdə müvafiq dəyişikliklərin aparılması;
- təhsildə olan bəzi neqativ hallara qarşı mübarizə vasitəsi funksiyası;
- qiymətləndirmədə yeni yanaşmaların yaddaşa əsaslanan qiymətləndirmənin əksinə olaraq, məntiqi təfəkkür vərdişlərinin inkişafına xidmət etməsi (1).

Sənəddə qiymətləndirmə fəaliyyətinə qoyulan tələblərin əməli vəzifəsi, hər şeydən əvvəl, məktəblərimizdə təlim-tərbiyə işlərinin məzmun, forma, vasitə və metodlarını təkmilləşdirmək yolu ilə təhsilin keyfiyyətini əsaslı surətdə yaxşılaşdırmaqdan, müəllimlərin yaradıcılığını artırmaqdan və məktəb işlərinin keyfiyyətini bütünlüklə müasir dövrün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaqdan ibarətdir.

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi təlim fəaliyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinə, nəticə etibarlı ilə onun yüksəldilməsinə əsaslanan sistemli prosesdir. Şagird nailiyyətinin qiymətləndirilməsi təlim prosesinin keyfiyyət dərəcəsini əks etdirir.

Məktəbdə təlim nəticələrinin monitorinqi təhsilin keyfiyyətinin səmərəli idarə olunması sisteminin yaradılmasına imkan verən şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi işinin fasiləsiz şəkildə aparılması və nəticələrin təhlili ilə təmin olunur.

Qiymətləndirmə Konsepsiyası şəxsiyyətin cəmiyyətin inkişafının əsas hərəkətverici qüvvəsi kimi formalaşmasına, onların istedad və bacarıqlarının müstəsna əhəmiyyətini nəzərə alaraq problemlərin həlli və müstəqil qərarlar qəbul edilməsi üçün zəruri olan müvafiq təhsil və bacarıq səviyyəsinin təmin edilməsinə yönəlmişdir.

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi ardıcıl və sistemli prosesdir, təlim fəaliyyətinin tərkib hissəsi kimi təhsilin keyfiyyətini bilavasitə qiymətləndirir və buna görə də təhsilin keyfiyyətini artırır. O, təhsilin keyfiyyəti və inkişaf səviyyəsi haqqında müvafiq məlumatların toplanması və təhlili ilə müşayiət olunur. (2)

Konsepsiyada şagirdlərin bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsinin xüsusiyyətləri də öz əksini tapmışdır. Belə ki, şagirdlərin təlim nəticələrinin artırılması müəllimin düzgün qiymətləndirməsindən çox asılıdır. Müəllim şagirdi qiymətləndirərkən onu stimullaşdırmalı, onun təlimə olan marağını daim qaldırmağa çalışmalıdır. O çalışmalıdır ki, bütün şagirdlər maksimum dərəcədə yüksək səviyyəyə çatsın, heç bir şagird təlimdən geri qalmasın. Qiymətləndirmə prosesi elə qurulmalıdır ki, ənənəvi təlimdən fərqli olaraq müasir təlimdə şagird qiymət almaq xatirinə yox, öz təlim nəticələrinin səviyyəsini bilmək, zəif cəhətlərini aradan qaldırmaq üçün çalışsın. Bunun üçün isə müəllim qiymətləndirmə zamanı verdiyi qiyməti əsaslandırmalıdır. Yalnız bu zaman bu proses şagirdlərə fayda verir. Bu baxımdan şagirdlərin qiymətləndirilməsi prosesi aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir:

- şagirdlərin bilik və bacarıqlarının (təlim nəticələrinin) qiymətləndirilməsi;
- şagirdlərin irəliləyişlərinin və geriləmələrinin monitorinqi;
- yeni tədris proqramlarının, dərsliklərin qiymətləndirilməsi;
- pedaqoji prosesdə müvafiq qərarların qəbul edilməsi.

Qiymətləndirmə zamanı məlumatların toplanması müxtəlif üsullarla, o cümlədən şagirdlər tərəfindən test tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi və belə tapşırıqların nəticələrinin yoxlanılması, auditoriya məşğələləri zamanı müsahibələrin keçirilməsi, ayrı-ayrı fənlər üzrə kurikulumların icra vəziyyətinin, şagird və müəllimlərin fəaliyyətinin müşahidəsi ilə həyata keçirilir.

Yuxarıda göstərilən üsullarla toplanan məlumatlar, bir qayda olaraq, şagirdlərin təlim prosesinə münasibətini, şagird nailiyyətlərini, müəllim hazırlığının səviyyəsini, kurikulumların məqsədə uyğunluğunu, tədris vasitələri ilə təminat dərəcəsini və tətbiq olunan idarəetmə üsullarını əks etdirir.

Ədəbiyyat

1. *Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı. Bakı, 1999.*
2. *Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil sisteminə Qiymətləndirmə Konsepsiyası. Bakı, "Təhsil", 2008.*
3. *Veysova Z. İnteraktiv fəal təlim (müəllimlər üçün vəsait). Bakı: Pedaqogika, 2007.*
4. *Ümumtəhsil məktəblərində məktəbdaxili qiymətləndirmənin aparılması qaydaları // Kurikulum, 2009, № 3.*